

3/2016

47. vuosikerta
Kasvatusopillisen aikakauskirjan 153. vuosikerta
Kasvatus ja koulun 102. vuosikerta

Kasvatus

Tämän teemanumeron toimittivat

Sonja Kosunen – Piia Seppänen – Venla Bernelius

Pääkirjoitus

Sonja Kosunen – Piia Seppänen 211 Koulu kaupungissa
– Venla Bernelius

Artikkeleita

Mari-Pauliina Vainikainen – Ninja 214 Oppimistuloksia ennustavat tekijät
Hienonen – Pirjo Lindfors – Arja Rimpelä Helsingin metropolialueen
– Mikko Asikainen – Risto Hotulainen yläkouluissa
– Jarkko Hautamäki

Sonja Kosunen – Piia Seppänen 230 Naapurustojen segregaatio ja
– Venla Bernelius kaupunkilaisperheiden eriytyvät
kouluvalintastrategiat

Lyhyempiä kirjoituksia

Hille Janhonen-Abbruquah – Heini Paavola 245 Kriittisiä näkemyksiä
– Heidi Layne monikulttuurisuuskasvatukseen

Kolumni

Timo M. Kauppinen 252 Kouluvaikutustarinan juonenkäänteet

Puheenvuoroja

Heidi Vartiainen 254 Kasautuva köyhyys ja eriytyvät koulut

Linda Haapajärvi 261 Koulu luokkayhteiskunnan alueellisen eriytymisen moottorina

Johanna Niemi – Miika Tervonen 266 Eriytyvät kaupunkikoulut ja
– Aasa Karimo tapaus Vuosaari

Aino Malinen – Outi Stüber 271 Oppilaat osallisina oppimisympäristöjen
– Anne Jyrkiäinen ja kouluarkkitehtuurin kehittämisessä

Jari Hietaranta – Essi Hillgren 275 Opetussuunnitelmauudistuksesta tukea
– Riina Reiniö – Jonna Heikkilä lähiökehittämiseen

Anna Broberg 280 Kaupunkiympäristö sekä lasten ja nuorten
itsenäinen liikkuminen

Kirja-arviointeja

Tuuli From 285 Etnisyyden ja yhteiskuntaluokan
yhteenkietoutumia kaupunkikoulussa

English Summaries

289

Kirjoittajat

290

Koulu kaupungissa

Suomen kaupungistuminen etenee ennennäkemätöntä vauhtia, ja kaupunkiympäristöjä muovaavat uudenlaiset sosiaaliset jaot. Kansainvälisesti on nähtävissä, että nopeasti kasvaneet tuoterot, polarisoituva hyvinvointi ja etninen moninaistuminen eriyttävät naapurustoja ja luovat erilaisia kasvun keskittymiä ja urbaaneja periferioita. Kaupunkien taloudellisen ja sosiaalisen elämän kiinnittyminen yhä syvemmin globaaleihin virtoihin tuottaa uudenlaista osallisuutta ja hyvinvointia ja toisaalta kääntöpuolenaan syvenevää osattomuutta. Keskellä tätä muutosta on koulu kaupungissa.

Kaupunkien kasvun myötä kaupunkikoulujen ja niihin liittyvien ilmiöiden merkitys tulee yhä keskeisemmäksi suomalaisessa yhteiskunnassa. Paitsi kouluissa havaittu eriytyminen, myös väestörakenteessa ja kulttuurissa näkyvät ilmiöt koskettavat yhä useampaa koululaista, kun jatkuvasti suurempi osa lapsista asuu kaupunkiympäristössä. Kaupungeissa olevat koulut, niiden oppilaat, henkilökunta ja koululaisten vanhemmat toimivat kaupungin fyysisen tilan, koulutuksen hallinnan ja koulutuspolitiikan asettamien reunaehtojen mukaan, ja nämä ehdot ovat kussakin kaupungissa omanlaisiaan. Lisäksi tässä tilassa tapahtuvaan toimintaan liittyy perhe- tausta ja siihen liittyvät tavat ja mahdollisuudet olla, asua, kuluttaa ja kouluttautua.

Kaupunkikoulussa käydään töissä, kasvamassa ja oppimassa. Sosiaaliset ilmiöt tunkeutuvat pihoilta kouluihin, luovat uudenlaisia mahdollisuuksia ja toisaalta moninaistavat niitä haasteita, joita kouluissa kohdataan. Lapsen osalta nämä kysymykset näyttävät arjessa konkreettisine: missä koulu on ja miten sinne pääsee, kenen kanssa sinne voi kulkea, jos voi, ja keitä luokassa on, miten ja mitä siellä opitaan ja miten opettajat toimivat luokassa ja muissa oppimisympäristöissä – virtuaalisten ympäristöjen ohella ja erityisesti fyysisesti koulurakennuksen ulkopuolella. Miten opetussuunnitelmat ohjaavat ja tukevat kaupunkikoulua? Kysymykset koulunkäynnistä liittyvät väistämättä myös tulevaisuuteen: mitä koululaisista tulee isona ja mitkä tekijät tähän vaikuttavat?

Nämä koulujen ja yhteiskunnallisten muutosten risteymät osoittavat, että useat kaupunkikouluihin liittyvät ilmiöt ovat edelleen suomalaisella tutkimuskentällä kartoittamatonta maaperää. Aihepiiri kaipaakin lisää analyttistä käsittelyä erityisesti kansallisessa kontekstissämme. Tämän teemanumeron lähtökohtana oli koota yksiin kansiin sitä kirjoja, jolla suomalaisessa koulututkimuksessa voidaan lähestyä kaupunkikouluja, niihin pääsyä, niiden oppilaita ja henkilökuntaa, oppimista, opettamista ja osaamista, sekä koulua ympäröivää kaupunkia kasvuympäristönä.¹

Kun tarkastellaan kaupunkikoulujen tematiikkaa tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden näkökulmista, yksi keskeisistä kysymyksistä on se, miten koulua kaupungissa käydään ja miten siel-

lä opitaan. Toisaalta kysymys on myös siitä, keiden kanssa koulua käydään ja miksi. Laajimpana kysymyksenä sekä oppimistuloksiin että sosiaaliseen eriarvoistumiseen liittyen on se, missä yhteiskunnan marginaali sijaitsee. Marginaali puolestaan liittyy paitsi huono-osaisuuden keskittymiseen myös eliitin karkaamiseen. Näitä teemoja käsitellään myös tässä teemanumerossa.

Kun puhutaan suomalaisen peruskoulun tulevaisuudesta, puhutaan samalla keskeisesti myös suomalaiskoulujen kansainvälisesti vertaillen tärkeään asemaan nostetusta koulutuksen tasa-arvosta. Tasa-arvokeskustelun keskiössä ovat yhä selvemmin kasvavat kaupungit. Kaupungeissa koulujen välisten ja sisäisten oppimistulosten erot voivat olla suuria ja niiden kasvu on kansallisesti voimakkainta. Keskeisinä teemoina eriytymiskehityksessä ovat alueellisen huono-osaisuuden heijastuminen kouluihin ja toisaalta voimistunut oppilaiden valikointi koulujen oppilaak-sioton käytäntönä. Näitä kumpaakin kaupungit käsittelevät vaihtelevilla strategioilla.

Suomalaisessa keskustelussa toistuu usein oletus siitä, että koulujen väliset sosiaaliset erot ovat yhtä suuria kuin asuinalueiden väliset erot, ja siksi koulujen oppilaspuhjan eriytymiseen ei voi vaikuttaa koulutuspolitiikalla – tai politiikan toimien vaikutus olisi vain hyvin rajallista. Tutkimustulokset kuitenkin osoittavat, että suurimmissa kaupungeissa koulujen oppilaspuhjan muodostumiseen vaikuttaa asuinalueiden eriytymisen ohella ainakin kaksi koulutuspolitiikan linjaa: ensiksi se, miten lakisääteinen lähikoulu osoitetaan kullekin oppilaalle, ja toiseksi, missä määrin kouluilla on lähikoulutehtävä. Vaikka lähikoulun osoittamiseen käytettäisiin aluepohjaista karttaa, kaupunki voi muodostaa suuria, useita ala-, ylä- ja yhtenäiskouluja kattavia oppilasalueita lähikoulun nimeämisen avuksi tai muuttaa halutessaan oppilasalueiden rajoja tasataksien oppilasmääriä tai jopa oppilaspuhja eri kouluissa. Tällöin perheet eivät voi varmistaa paikkaa lapselleen tietyssä koulussa asumalla tietyllä alueella, jos alue ei kuulu yksinomaan tai ikuisesti yhden koulun piiriin. Näin ollen koulun oppilaspuhjan ja asuntomarkkinoiden välinen suhde muodostetaan kunkin kaupungin koulutuspolitiikan ja asumisen yhtymäkohdassa. Mielenkiintoinen kysymys onkin, mistä syntyy perheiden halu tai tarve taata lapselle koulupaikka jostain tietyistä koulusta, ja miten tähän on mahdollista reagoida koulutuksen hallinnossa.

Toinen merkittävä kaupunkikohtainen koulupoliittinen ratkaisu on jättää osa oppilaspaikoista toisissa kouluissa ilman lähikoulutehtävää. Tällöin jotkin koulut voivat valikoida tietyn osan oppilaistaan, tyypillisesti luokkamuotoiseen, painotettuun opetukseen. Kun näin valikoituva oppilasjoukko on viimeaikaisten tutkimustulosten valossa pääosin hyvin koulussa menestyviä ja erityisesti sosioekonomisesti hyväosaisimmissa perheissä kasvavia lapsia, politiikka vaikuttaa kaupungissa kaikkien koulujen oppilaspuhjaan – myös niissä kouluissa, jotka eivät itse valikoitu oppilaitaan. Kun osa kaupungin kouluista ikään kuin ”kuorii kerman” eri puolilta kaupunkia, muiden koulujen on opetettava valikoimatta kaikki sille lähikoulutehtävän nojalla nimetyt oppilaat. Mahdollisuus ”ostaa” koulupaikka asuntokaupalla on siten riippuvainen kaupungin toteuttamasta politiikasta koulupaikkojen jakamisessa: Toisiin kouluihin ei edes pääse vaikka asuisi koulun lähellä, mikäli koululla ei ole lähikoulutehtävää, tuo lähikoulutehtävä koskee vain pientä aluetta tai jos lapsella on tarve oppimisen tehostettuun tai erityiseen tukeen, jota tässä lähikoulussa ei ole tarjolla. Tällaiseen kouluun pääsy on rajattu vain pienelle alueelle tai lapsilla, joilla on tarve oppimisen tehostettuun tai erityiseen tukeen, jota heidän lähikoulussaan ei ole tarjolla.

Tästä kehityskulusta varoiteltiin jo 1990-luvun lopulla lehdistökeskustelussa, kun perusopetuslainsäädännöstä poistettiin kuntien velvollisuus jakaa alueensa koulupiireihin. Ministeri Jaakko Itälä (HS 16.6.1998) piti ”lähikoulutehtävän” poistamista suurimpana peruskoulun romuttajana ja samoin arvelivat tulevaisuuden peruskoulua epätasa-arvoiseksi ennustaneet yläkoulujen opettajat (HS 27.1.1998; 5.3.1998). Toisaalta, kuten tämän teemanumeron puheenvuoroissa osoitetaan, kaupunkikoulujen arjessa eriytymiseen liittyvät prosessit näkyvät ja ne kohdataan osana jokapäiväisiä koulun käytäntöjä.

Kaupunkikoulujen eriytyminen on yksi tutkimuksellisesti kiinnostavimpia empiirisiä kysymyksiä. Tässä teemanumerossa tarkastellaan monista näkökulmista sitä, *miten* kaupunkien koulut ja luokat erilaistuvat oppilasohjansa, oppimistulostensa ja opetusympäristöjensä puolesta. Analyysit osoittavat, että nämä kehityskulut eivät ole kaikilta osin sellaisia, jollaisten tuotteeksi suomalainen koulu, erityisesti peruskoulu, juhlapuheissa kuvataan.

Johtavat koulutuspolitiikat toteavat, ettei koulumaailman ongelmia ratkaista yksin koulutuspoliittisella päätöksenteolla. Tähän on syytä lisätä, ettei niitä myöskään voi ratkaista ilman koulutuspolitiikkaa, ja siinä johtavat koulutuspolitiikat sekä kansallisesti että kunnissa ovat itse avainasemassa. Koulutuspolitiikalla luodaan ne toiminnan reunaehdot, jossa kaupungin virkamiesten on operoitava. Tämän teemanumeron tekstit antavat aihetta pohtia sitä, miten kaupunkikoulujen osalta yhteistyö kaupunkisuunnittelun, kaavoituksen ja koulurakennusten suunnittelun kesken sekä sosiaali- ja nuorisotoimen työ koulujen yhteydessä on mahdollista järjestää. Kun tutkimustietoa eriytyminen prosesseista ja niihin vaikuttavista tekijöistä on niin koulujen oppilasohjasta kuin koulun käytännöistäkin, myös toimimatta jättäminen on aktiivinen koulutuspoliittinen ratkaisu. Tutkimustietoa tullaan jatkossakin tarvitsemaan lisää.

Kansainväliset esimerkit osoittavat, että eriytymisprosessien kiihtymisestä voi seurata esimerkiksi PISA-raporteissa mainitut oppimistulosten eriytyminen luokkien ja koulujen välillä ja yleinen oppimistulosten keskiarvojen lasku. Koulutuspoliittisesti tilannetta onkin mahdotonta ratkoa vain opettajia tai yksittäisiä kouluja vastuuttamalla: tämän kaltaiset kansallisella tasolla havaittavat eriytyminen ilmiöt syntyvät koulutuksen rakenteellisella tasolla, vaikuttavat luokkahuoneita laajemmin koulujen yleisiin käytäntöihin ja näkyvät vahvimmin kaupungeissa. Haasteiden kohtaamiseen vaaditaan paitsi tutkimustietoon perustuvaa hallinnon ja toimintatapojen kohentamista, myös taloudellisia panostuksia. On osoitettu, että oppimiseen eniten tukea tarvitseviin lapsiin satsaaminen tuottaa koko koulujärjestelmätasolla eniten. Kasvavan eriytyksen sosiaaliset ja taloudelliset kustannukset voivat olla moninkertaisia tasa-arvotyöhön suunnattuihin investointeihin nähden. Tutkimustiedon kasvattaminen kaupunkien ja koulujen haasteista ja niiden ratkaisusta onkin keskeinen tekijä tulevaisuuden kestävä koulutuspolitiikan luomisessa ja resurssien tehokkaassa suuntaamisessa.

Sonja Kosunen – Piia Seppänen – Venla Bernelius

Viitteet

¹ (toim. huom.) Koska teeman mukaisia artikkeleita pystyttiin hyväksymään vain yksi, lehden pysyvästoimituksen päätöksellä on mukaan lisätty Kasvatukselle teemanumerokoonnin ulkopuolella tarjottu Kosusen ym. artikkeli.